

Kristýna Tillová

Autorka se zabývá
multikulturálními tématy.

Černá, nebo bílá?

Předsudky jsou pro život člověka limitujícím činitelem v jeho vnímání reality. Stejně tak ovlivňují i jeho chování. Do vzdělání dětí a mladých lidí patří tato problematika zcela jednoznačně. Měli by se v rámci vzdělávacího procesu setkávat s diskuzí nad tématem xenofobie, rasismu a dalších souvisejících jevů. V této souvislosti by se měla citlivě zvolit forma tak, aby se nesklouzávalo do popírání jinakostí, nebo na druhé straně přehlížení problémů. Právě v této problematice je více než kde jinde zapotřebí reálný pravdivý náhled na skutečnost, se kterou se děti i mladí lidé setkávají v běžném životě. Ale právě proto je třeba problematiku vidět ve všech souvislostech.

-red-

Lidská společnost a lidé v ní žijící jsou často nedůvěřiví k věcem novým a k věcem odlišujícím se od jejich běžného života. Xenofobií je pak označován odpor, nepřátelství, strach či nedůvěra ke všemu cizímu, což může v krajním případě přerůst v rasismus. V jakých případech o něm mluvíme? Příslušníci každé rasové skupiny vnímají a uvědomují si specifické charakteristiky své vlastní skupiny a odlišnosti od vlastností jiných rasových skupin. Toto vnímání rasových odlišností vedlo k vytvoření poměrně stabilních sociálně-psychologických stereotypů a postojů. Je to přirozený, a nikoliv negativní jev. Vytváření stereotypů nám může být v určitých případech nápomocno, např. v parku ve chvíli, kdy vidíme kymácejícího se člověka, usoudíme, že je opilý, a raději se mu vyhneme. Rasismus je ale souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy. Takové aktivity se projevují v diskriminaci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickým) či v násilí. Otázkou zde je: „Je česká mládež rasistická, či je připravena žít v multikulturální společnosti?“ a „Jakými způsoby zjistit postoje mladých lidí k tomuto tématu?“ Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje (ARPOK) je zapojena do mezinárodního projektu Global Curriculum, v rámci něhož spolupracují učitelé pěti zemí světa – Beninu, Brazílie, České republiky, Rakouska a Velké Británie – na začleňování globálních témat do výuky. Zapojení učitelé jsou aprobováni v různých předmětech, od matematiky přes zeměpis až po hudební výchovu či výchovu k občanství. Jednou z oblastí, které se pedagogové v rámci projektu věnují, je právě i multikulturální výchova. Na začátku projektu byly zjišťovány postoje žáků 2. stupně základních škol i středních škol k odlišnostem a podobnostem mezi lidmi. Prostředkem se stala aktivita z publikace *How do we know it's working?* britské organizace RISC. Aktivita je postavena na první pohled jednoduché otázce – Co obrázek vyjadřuje, co jím chtěl autor říct? – k obrázku „Černá, nebo bílá?“. Žáci ve skupinách po 3–5 volně asociují, kriticky přemýšlejí a své odpovědi zapisují na papír. Následně jsou odpovědi rozřazeny do jednotlivých kategorií, viz tabulka (strana 9).

Mezi kategorie reflektující postoje v oblasti multikulturality patří: *Rasy a rasismus, Všichni jsme rozdílní, a přesto stejní, DNA a Komu patří? Identita. Druhou skupinou jsou kategorie dalších odpovědí, kam patří Mír/násilí, Zločin, Pouze popis a Ostatní.*

Aktivitu si vyzkoušelo 204 žáků v České republice a 54 žáků v Beninu. Zastoupení odpovědí v jednotlivých kategoriích znázorňují grafy (strana 9).

Ve vyhodnocení aktivity si všímáme zastoupení odpovědí v kategoriích reflektujících multikulturální témata, blíže pak kategorie Rasy a rasismus.

Odpovědi žáků základních škol jsou ze 72 % tvořeny odpověďmi nereflektujícími postoje v oblasti multikulturality, naopak u žáků gymnázií se ve většině případů (56 %) objevovaly odpovědi reflektující toto téma, nejvíce zastoupené

(z 21 %) pak byly odpovědi týkající se rasismu. Znamená to, že je otázka rasismu bližší starším žákům?

Dle výzkumu sociologa Anthonyho Giddense si některé děti již ve věku 3–4 let uvědomují rozdíly mezi bělochy a černochoy, další výzkumy pak odhalily, že rasové předsudky se objevují u dětí už od věku 5 let, a to jak u bělošských dětí ve vztahu k černochoům, tak u černošských dětí ve vztahu k bělošským. Děti tedy nastupují školní docházku v době, kdy mají ve svém hodnotovém systému zabudovány určité etnické stereotypy a předsudky. Ty však nejsou tvořeny jen na základě etnické odlišnosti. Dle šetření Petra a Karolíny Sakových má u českých dětí mnohem výraznější vliv na utváření postojů k etnickým a rasovým minoritám vnímání odlišnosti ve stylu života a ve vnímání hodnot.

V době dospívání se však rychle rozvíjí rozumová složka osobnosti, především schopnost abstrakce. Žák čím dál více dovede myslet v obecných kategoriích a pojmech, své poznatky dokáže zobecnit a své myšlenky dovede vyjadřovat prakticky už tak dobře jako dospělý.

Aktivita tak mnohem více vypovídá o schopnostech žáků jít za pouhý popis obrázku a nacházet jeho další možné významy. Aktivita také reflektuje, nakoľik jsou žáci schopni a ochotni se vyjadřovat k multikulturálním otázkám, jaký slovník používají a jak jsou následně schopni argumentace a obhajoby svých názorů v třídním kolektivu.

Tím, že se ptáme žáka na to, co nám chce obrázek říci či co jím chtěl jeho prostřednictvím autor sdělit, a ne na to, co si o něm myslí on sám, dáváme mu prostor zamyslet se nad obrázkem z různých úhlů pohledu a přemýšlet nad různými možnostmi jeho interpretace. Žák není postaven už od začátku před nelehký úkol prezentovat svůj osobní vztah např. k rasismu a je pro něj jednodušší diskutovat nad tak abstraktními a náročnými tématy skrz prostředníka. Mímovolně však prezentují své postřehy a názory, reflektují, co slýchávají ve svém okolí a jaký k tomu mají vztah. V samotné diskuzi pak vedou okolní a jakýkoliv otázkami rozvine debatu, ve které se žáků ptá na jejich osobní zkušenosti a postoje.

Aktivita tak může pedagogovi posloužit jako nástroj pro evokaci a pro zmapování názorů žáků v oblasti multikulturality. Pedagog se může v následné diskuzi opřít o slova samotných žáků. Převážná část jejich odpovědí totiž vypovídá o schopnosti žáků vnímat jedinečnost každého člověka a o nesouhlasu s rasismem a s jeho projevy. Úkolem pedagoga pak je vést žáky k ujasnění vlastních postojů vůči jiným kulturním skupinám, podpořit jejich pozitivní postoje, porozumět těm negativním a hledat jejich kořeny spolu se žáky. Fáze reflexe je tak nedílnou a dalo by se říci i nejdůležitější součástí aktivity. Jednou z výtek k Rámcovému vzdělávacímu programu, k části Multikulturální výchova, je totiž skutečnost, že postrádá podporu kritického myšlení a jednoznačně protěžeje předávání vědomostí. Na emocionální úrovni je zmíněna rovnost, ale není nabídnut žádný způsob posílení interkulturní senzitivity. Výuka je pak hodně závislá na zkušenostech a dovednostech konkrétních učitelů.

Porovnáme-li odpovědi žáků České republiky a Beninu, zjistíme, že odpovědi českých i beninských žáků reflektují velmi podobné postoje k multikulturním tématům.

Mezi odpověďmi dětí na českých školách se objevovalo: „Před bohem jsme si všichni rovni.“, „Lidé se neliší barvou pleti, nezáleží na ní, uvnitř jsme stejní.“, „Mezi rasami není kromě barvy pleti žádný jiný rozdíl.“, ale i: „Rozdílení mezi námi a jinými lidmi“, „Odlíšnost, opaky, rozdíly mezi lidmi.“ Beninské děti odpovídaly např. takto: „Autor chtěl říci, že navzdory různým rasám jsme všichni stejní.“, „Jsme si všichni rovni, bůh nás stvořil stejným způsobem.“, „Měli bychom žít pospolu bez ohledu na to, jaká jsme rasa.“ I když zkoumaný vzorek není široký, vidíme, že navzdory skutečnosti, že lidské vnímání ovlivňuje sociokulturní prostředí, v němž člověk vyrůstá a žije, hodnoty jako rovnost všech lidí či tolerance k odlišnostem jsou univerzálními hodnotami lidské společnosti. Nejsou však vrozené, učíme se jim a přijímáme je od narození až do konce života, jedná se o permanentně přítomný proces, ve kterém se stále znovu můžeme a smíme ptát po svých hodnotových představách. Učitel není pouze tím, kdo předává hodnoty, ale rovněž tím, kdo je znovu znovuobjevuje. Výchova k hodnotám je základní součástí vzdělání, které by se nemělo vyhýbat žádný učitel, rodič ani žák.

Na závěr bych ráda všem doporučila nebát se otevřít otázky soužití různých sociokulturních skupin, nebát se se žáky diskutovat, přijímat jejich názory a zkušenosti a snažit se vyvažovat všudypřítomné tlaky, které na nás naše společnost vyvíjí. Není to úloha jednoduchá, ale o to více nepostradatelná.

Použité zdroje

- BITTL, Karl-Heinz a Dana MOORE. *Pokladnice hodnot*. Praha: Institut PONTES, 2007. ISBN 978-3-939317-02-9.
- MOREE, Dana. *Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Editor Iva Janská. Praha: Člověk v tísni, 2008, 109 s. ISBN 978-808-6961-613.
- PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2006, 263 s. První pomoc pro pedagogy, 4. ISBN 80-725-4866-2.
- RISC. *How do we know it's working?*. Stroud: Hawthorn Press, 2008. ISBN 978 1 874709 10 6.
- Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník: zdroje a formy rasismu a netolerance, informace o národnostních menšinách, hry a cvičení pro žáky a studenty*. Vyd. 1. Editor Tatjana Šišková. Praha: Portál, 1998, 203 s. ISBN 80-717-8285-8.

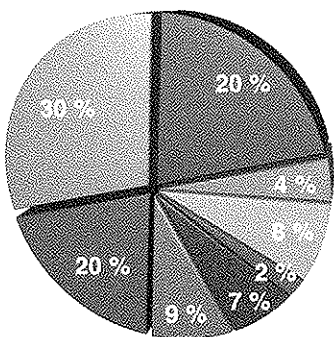
Kategorie	Příklady odpovědí žáků
Rasy a rasismus	symbol boje proti rasismu, žádná rasa není méněcenná, protest černochů proti rasismu, diskriminace
Všichni jsme rozdílní, a přesto stejní	každý je nějaký, každý má otisk prstu, v některých ohledech jsme všichni stejní
DNA	kód, biologická rozmanitost
Komu patří? Identita	unikátní poznávací znak, identifikace
Mír/násilí	symbolika zla nebo nebezpečí u určitých osob, tento obrázek je tu, protože je čím dál větším globálním problémem terorismus
Zločin	důsledek krádeže, vraždy, kriminalistika, zločin, vina a nevína, vězeň
Pouze popis	otisk prstu
Ostatní	písníčka od Michaela Jacksona, reklamní kampaň, optický klam, dřevo, bludiště

Česká republika

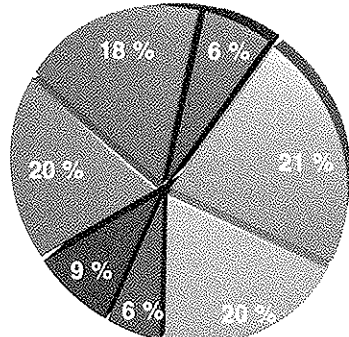
Srovnání s beninskými žáky

průměr 2. stupňů ZŠ

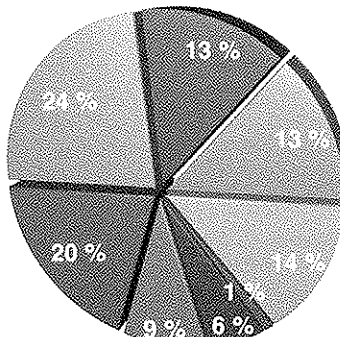
- 20 % zločin
- 4 % rasismus
- 8 % rozdílní i stejní
- 2 % mír/násilí
- 7 % DNA
- 9 % identita
- 20 % pouze popis
- 30 % ostatní

průměr gymnázií

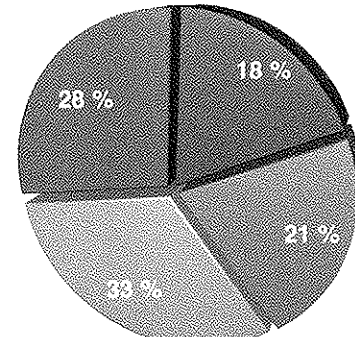
- 6 % zločin
- 21 % rasismus
- 20 % rozdílní i stejní
- 6 % DNA
- 9 % identita
- 20 % pouze popis
- 18 % ostatní

celkový průměr

- 13 % zločin
- 13 % rasismus
- 14 % rozdílní i stejní
- 1 % mír/násilí
- 6 % DNA
- 9 % identita
- 20 % pouze popis
- 24 % ostatní

průměr beninských škol

- 18 % rasismus
- 21 % rozdílní i stejní
- 33 % identita
- 28 % pouze popis